

СВЕТОСЛАВ КОЛЕВ
ТИЛ УЛЕНШПИГЕЛ И ШАРЛ
ДЪО КОСТЕР

chitanka.info

Най-бистрата и студена вода извира дълбоко от земните недра, най-жизнената и трайна литература блика от гълбините на народната душа. От този непресъхващ източник са черпели вдъхновение всички велики писатели: Омир и Виргилий, Шекспир и Гьоте, Толстой и Вазов. На този вечен извор дължи безсмъртието си и Шарл дьо Костер, син на народ, съставен от две народности — валонската и фламандската, представител на две култури — френската и нидерландската, синтез на две цивилизации — романската и германската.

Земите на днешна Белгия са били населявани от незапомнени времена, но за пръв път името Белгия се явява в писмени паметници по време на походите на Юлий Цезар срещу галите. В онази епоха тези земи са били обитавани от келтски племена. Естествен кръстопът между Севера и Юга, входна врата към Централна Европа, Белгия, както и България, е била прицел на нашествия и бойно поле от зората на времената. Ала за белгийския народ най-тежкият период от неговата история остава господството на испанските крале.

През 1555 година на престола в Мадрид се възкачва Филип Втори и подема политика, която довежда до тежко бедствено положение Фландрия, както в онези времена испанците са наричали провинциите, образували през 1830 година независимата държава Белгия. За да си осигури средства за своите войни, Филип Втори увеличава данъците многократно. Животът поскъпва неимоверно. Само за четири години цената на житото се утроява. Безимотните селяни гладуват, в градовете цари безработица. Стопанският хаос се утежнява още повече от верските преследвания. В страната е проникнало ново протестантско течение — калвинизмът. За да се бори с ереста, Светата инквизиция залива с кръви Фландрия.

Положението става до такава степен непоносимо, че в края на 1565 година двадесет средни и низши благородници под ръководството на калвинистите Толуз и Хамес образуват таен съюз, който получава името „Compromis“. Заговорниците се свързват с френските хугеноти и немските и английските протестанти. До военни действия обаче не стигат. В замяна изготвят прошение до Филип Втори, под което се подписват 400 средни и главно дребни благородници. На 5 април 1566 година водачите на „Компромиса“ се явяват пред Маргарита Пармска, сестра на краля, която управлява Фландрия. Когато предават

прошението, Карел ван Берлаймонт, председател на Финансовия съвет, възкликва презрително: „Ce ne sont que des gueux“ — „Това са просяци“. Както нередко се случва при езиковите връзки между народите и както е станало например в отношенията между старобългарски и руски език, старофренската дума „gueux“, означаваща по онова време „просяк“, е била заета от старонидерландската дума „guit“, означаваща „скитник, нехранимайко“, ала след публичното предизвикателство отново преминава в нидерландски с облагородено значение. „Gues“ — „хъоз“, става синоним на борец за свобода. Фламандци и валонци, независимо от различието в езиците, наричат с гордост себе си „хъози“ и избират за свой почетен символ кожената чанта на тогавашните скитници.

В прошението от 5 април 1566 година благородниците искат да се изтеглят от Фландрия испанските войници, които, зле и нередовно заплащани, се отдават на безчинства и грабежи; да се намалят данъците и да се премахне инквизицията. На 12 август 1566 година се получава отрицателният отговор на Филип Втори. Реакцията е така нареченият „Beeldenstorm“ — „Щурм на иконите“. Разярени тълпи се втурват в католическите църкви, разрушават статуи, картини, икони, плякосват богослужебни утвари. Според калвинистките проповедници статуите и иконите са идоли. Пламва стихийно въстание, чийто проводник са преди всичко градските бедняци. В онази епоха Антверпен наброява над сто хиляди жители, част от които са безработни. Само във вълненията от 18 август 1566 година в Ауденарде вземат участие осем хиляди безработни.

За да смаже въстанието във Фландрия, крал Филип Втори изпраща херцог Алба, който пристига на 22 август 1567 година с десет хиляди ветерани. Разгаря се истинска война между испанци и хъози, които се разделят на две групи: „bosgeusen“ — „горски хъози“, сражаващи се на сушата и укриващи се предимно из горите, и „watergeuzen“ — „водни хъози“, сражаващи се с кораби и лодки в морето. Както във всяка война, най-тежкият товар се струтва на гърба на народа, който е истинският герой в борбата за независимост.

Именно епичната борба за свободата на Фландрия е основна тема в романа „Тил Уленшпигел“. Неговият автор Шарл Теодор Анри дьо Костер е роден на 20 август 1827 година в Мюнхен, столица на тогава независимото кралство Бавария. Бащата, фламандец по

народност, е управлявал двореца на папския нунций. Майката е била валонка и в къщи се е говорило френски, затова детето никога не научава добре родния език на бащата. През 1833 година семейството се прибира в Брюксел. Поради ранната смърт на бащата Шарл е принуден да постъпи на работа в една банка, където остава шест години. От 1851 до 1855 година следва право в Брюкселския университет, ала литературата го влече много повече от юриспруденцията.

Още като студент, с група млади художници и литератори, основава „Дружество на веселящите“. Въпреки постоянното си безпаричие дьо Костер е бил вечен „веселяк“, така както нашият Алеко Константинов е наричал себе си „щастливец“. Впрочем и в участта и в живота, и в творческия темперамент, че дори и в литературните произведения на двамата големи писатели съществуват немалко сходни черти, които заслужават задълбочено изследване.

Първите си стихове Шарл дьо Костер чете пред своите съмишленици, а първият му печатан разказ се появява през 1850 година в списание „Ревю Белж“. Това е новелата „Мохамед“.

През 1856 година дьо Костер започва да издава заедно с художника Фелисиен Ропс сатиричния седмичник „Юйленспихел“ (така се произнася на нидерландски името на знаменития шегобиец, което на български под руско влияние е станало „Уленшпигел“). Скоро вестникът се превръща в трибуна на белгийската антиклерикална и антиреакционна интелигенция. От неговите страници дьо Костер воюва с разложението сред духовенството, лицемерния морал на едрата буржоазия, алчността на богатите, хищната природа на индустриалците. Започнал с демократичните настроения на дребнобуржоазните млади либерали, дьо Костер преминава все по-подчертано на страната на работниците, чиито борби открито подкрепя. В едно свое писмо той подчертава:

Ако търсим топлина, младежко веселие, въодушевление, сила, можем да ги намерим още само сред онези, които носят работническа блуза и имат мазоли на ръцете.

В 1858 година излиза на бял свят първата книга на Шарл дьо Костер, „Фламандски легенди“. Тя е написана на старофренски и съдържа четири легенди, чиято тема е заета от старинни предания. Първата, „Братята с охранена муцуна“, възкресява езическите обреди, които са били повод за пищни гощавки. Втората, „Бланш, Клер и Кандид“, разказва борбата на три благочестиви девиси с изкушенията, светската суета и злото. Третата, „Сир Халевин“, описва злодеянията на рицаря-звяр, сеещ навред смърт и злини. Четвъртата, „Сметсе Смее“, е малък шедьовър и предвестник на „Тил Уленшпигел“. Неин герой е селски ковач, който става жертва на богатите и от неволя се принуждава да продаде душата си на дявола, ала успява да надхитри сатаната и да си разплати сметките с всички, които са му напакостили.

През 1860 година дьо Костер е назначен в „Архивите на кралството“ и остава на служба до 1864 година. Този период е особено плодотворен за писателя, защото му позволява да се запознае основно с далечното минало на своята родина.

В 1861 година дьо Костер издава сборника „Брабантски разкази“. Той е написан на съвременен френски език и се състои от седем разказа, чиято тематика е почерпана от тогавашното буржоазно общество.

В края на 1867 година излиза от печат основното му творение „Тил Уленшпигел“, написано на леко архаизиран френски, примесен с фламандски думи, изрази, дори фразеологически конструкции.

През 1870 година дьо Костер е назначен за професор по френска литература във Военната академия, ала службата не разрешава финансовите му затруднения.

В 1872 година писателят поднася на читателите романа „Сватбено пътешествие“, в който се опитва да проследи лостовите, движещи семейството в буржоазното общество. Но макар да сочи пагубната роля на материалните интереси за брачната хармония, авторът се поддава на тогавашната мода и завършва повествованието с идилично тържество на чистата любов.

В 1874 година по лавиците на книжарниците се промъква почти незабелязано пътеписната книга „Зеландия“, където дьо Костер предава впечатленията си от едно свое пътуване из нидерландските земи.

През 1878 година той отпечатва драмата „Стефани“, написана още в 1853–55 година и в която авторът издига глас на протест срещу потисничеството.

Животът на Шарл дьо Костер е бил вечна борба с немотията и враждебността. В едно кралство, където църквата е всесилна, а едрият капитал контролира дори културния живот на страната, всеки, който бичува недъзите на обществото, е гледан с лошо око. Огорчен, отблъснат, оклеветен, преждевременно съсипан, създателят на Великия хъоз, „веселякът“, който сътворява първия национален шедьовър на белгийската литература, умира на 7 май 1879 година в Иксел, без дори да е навършил петдесет и три години.

След смъртта на писателя Шарл Потвен издава част от кореспонденцията му под заглавие „Писма до Елиза“ (1894).

Литературното наследство на дьо Костер все още не е цялостно издадено, нито проучено. Особен интерес буди неговата публицистика, защото позволява да се проследи еволюцията на политическия му светоглед.

Най-значителното дело на Шарл дьо Костер е издадената през 1867 година безсмъртна епопея „Тил Уленшпигел“. Белгия получава своята независимост едва в 1830 година, но нейните писатели се намират под влиянието ту на френската, ту на холандската литература, затова повечето от творбите, създадени през XIX век, не носят достатъчно изявен национален характер. Чак когато се появява „Тил Уленшпигел“, белгийската литература доказва, че тя не е придатък нито на френската, нито на холандската, а млада и жизнеспособна национална литература, която черпи своите живителни сокове от богатото си историческо минало.

Идеята да напише „Тил Уленшпигел“ се заражда у Шарл дьо Костер още в 1856 година. В седмичника „Юйленспихел“ от 13 февруари 1859 година той помества откъс от бъдещата си книга, който съответствува на по-късната глава 57. В редакционна бележка е пояснено, че дьо Костер работи „от няколко години“ върху възкресяването на легендата на знаменития фламандски шегобиец.

По редица причини книгата започва да се печата на 10 ноември и е завършена към 31 декември 1867 година. Тя излиза под заглавие „Легендата за Тил Уленшпигел“. Авторът и издателят бързат с отпечатването, за да използват новогодишните празници и за да може

дъо Костер да кандидатствува за петгодишната награда на Белгийската академия. Ала нито книгата се харчи, нито авторът бива удостоен с очакваната награда, която бива дадена на Шарл Потвен.

С цел да привлече купувачи издателят пуска мнимо „второ“ издание, като изменя заглавието така: „Легенда за героичните, весели и славни приключения на Уленшпигел и Ламме Гудзак във Фландрия и другаде“ и прибавя „Предговор от бухала“^[1].

Главният герой Тил Уленшпигел води произхода си от Германия. През 1450 година в Брауншвайг излиза на долнонемски малка книжка, в която са събрани предаващите се от уста на уста хитрини на един селяк, който както нашият Хитър Петър се подиграва на богатите лековерни стопани, стиснатите занаятчии, алчните търговци. Прякорът му произлиза от стародолнонемския глагол „улен“ — „бърша“ и стародолнонемското съществително „спегел“ — „задник“. При по-грубите нрави на епохата този прякор не е дразнил, но по-късно бива „облагороден“, като става на горнонемски, езикът на съвременната немска литература, „Ойленшпигел“ — „Огледало на бухала“. Трудно е да се установи доколко шегобиецът Ойленшпигел е историческа личност. Според преданието той е бил роден през 1300 година в Кнайтлинген край Шьопенцет и е починал през 1350 година в Мьолн, Холщайн, където се намира гробът му. От немските земи легендата преминава във Фландрия и Тил Юйленспихел се превръща във фламандски герой. Животът и шегите му са били описани в книгата „Het aerdig leven van Thyl Ulenspiegel“. „Забавният живот на Тил Юленспихел“, която Шарл дьо Костер използва, както сам изтъква в „Предговора от Бухала“, в двадесет глави от „Първата книга“.

Голямата заслуга на дьо Костер е тази, че е съумял да превърне аполитичния селски шегобиец в съзнателен борец за национално освобождение, като го пренася в XVI век и го свързва с въстанието на хъозите.

Пътят, които изминава Тил Уленшпигел е дълъг и неравен. В „първата книга“, където писателят се придържа към народните предания, преобладават анекдотични елементи, ала от окото на наблюдателния читател не може да избегне постепенното узряване на героя. То се изразява осезателно в поуките на родителите му, прости селяни, надарени с мъдростта на велики хуманисти:

Сине, никога не отнемай — нито на човек, нито на животно — свободата, която е най-скъпото нещо на света. Остави всеки да отиде на слънце, когато му е студено, и на сянка, когато му е горещо. Нека бог съди негово свето величество^[2], който, след като окова във вериги свободната вяра във Фландрия, сега пък е поставил благородния Ганд в клетката на робството. (Глава 29)

А бащата, хвърлен в тъмница, знае, че е ударил сетният му час, и Уленшпигел получава следното напътствие:

Синко, ти често си грешил, когато си скитал като лошите момчета по широките друмища; не бива да правиш вече това, чедо, нито да оставяш сама в къщи тъжната вдовица, защото си мъж и си длъжен да бъдеш нейна закрила и опора. (Глава 33)

Вътрешното възмъжаване на доскорошния скитник напомня лайтмотив на епична симфония, където тонът се извисява в непрекъснато кресчендо и завършва с разтърсваща сцена, когато майката съшива торбичката от червена и черна коприна, слага в нея пепелта от сърцето на изгорения като еретик баща и я окачва на врата на сина си.

Нека тая пепел, която е сърцето на мъжа ми, тоя червен цвят, който е неговата кръв, и тоя черен, който е неговата жалейка, бъдат винаги на гърдите ти, както огънят на отмъщението срещу палачите. (Глава 75)

След този патетичен финал логическата развръзка идва от само себе си:

„Пепелта на Клаас удря гърдите ми; аз искам да спася Фландрия“ (глава 85) — провиква се бъдещият „Велик хъоз“, който трябва да

мине през кладата на своя баща и гроба на своята майка, за да се увери, че злото е хилядоглав змей, чиито глави се налага да бъдат отсечени една по една.

В следващите четири книги, внушителни табла на сраженията между испанци и фламандци, Шарл дьо Костер се е освободил от старинното предание на шегобиеца Уленшпигел. Някогашният скитник, волен ловец на приключения, се превръща в символ на фламандския дух. Той се сражава последователно в редовете на горските и водните хъози, или „голтаци“, както ги е нарекъл българският преводач.

Аз съм Голтак. Искам да видя поробителите на
Нидерландия мъртви и изядени от червеите. (Глава 8, книга
2)

Едва ли може да се намери по-красноречив херолд на този повик от сина на въглищаря, излязъл из недрата на народа.

Шарл дьо Костер избира за свои главни герои не благородници, които само ръководят въстанието и някои от които като граф Егмонт или граф Хорн заплащат с главите си. За автора основен двигател на историята е народът.

Успоредно с Уленшпигел дьо Костер създава два незабравими образа: това са чревоугодникът Ламме Гудзак и непорочната Неле.

Ламе Гудзак (името означава: „ламме“ — агне; „гудзак“ — добър чувал) е сатирично олицетворение на вродения стремеж у фламандеца към материално благополучие. Ала независимо от слабостта си към пищните трапези Ламме Гудзак е пламенен родолюбец и воюва не по-малко храбро от Уленшпигел срещу испанските натрапници.

Чистата Неле е една от най-обаятелните женски фигури в цялата белгийска литература и има общи черти с Дантевата Беатриче. Най-красивата похвала на тази достойна дъщеря на Фландрия е завършекът на книгата:

Може ли да се погребее Уленшпигел — духът, и Неле
— сърцето на Майка Фландрия? Тя също може да заспи, но

да умре — никога!

Шедьовърът на Шарл дьо Костер синтезира чрез своя френски език и своята фламандска тематика белгийската душевност, плод на историческите превратности и географската общност. Затова не е възможно да се говори за белгийска литература, без да се изтъкне на предно място „Легендата за Тил Уленшпигел“.

---

[1] Поради голямата бързина на отпечатването първото издание на книгата е пълно с грешки, които Жозеф Ханс, професор в Лувенския университет, успя да поправи след близо тридесетгодишни проучвания. Ср. „La Légende...“, La Renaissance du Livre, Bruxelles, 1966 ↑

[2] Испанския крал. — Б.а. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.